

Nadczłowiek a resentment

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Fryderyk Nietzsche, *Ludzkie, arcyłudzkie*, Kraków 2006, s. 63.
- Źródło: Max Scheler, *Resentyment a moralność*, Warszawa 1977, s. 35.
- Źródło: Fryderyk Nietzsche, *Tako rzecze Zaratustra*, Warszawa 2005, s. 9–11.

Zjawisko resentymentu jest dla człowieka czymś naturalnym i występuje wręcz powszechnie. Zanim jednak psychologia i filozofia dokładnie zbadały, na czym ono polega, Fryderyk Nietzsche jako pierwszy poddał je dogłębnej analizie. Jak się okazało, ma ono bardzo duże znaczenie dla poprawnego zrozumienia jego koncepcji. Pozostaje bowiem w silnej relacji z ideą nadczłowieka. Czym jednak jest resentment? Dlaczego jest dla człowieka czymś naturalnym? Dlaczego nadczłowiek jest skazany na resentymenty ze strony szarego, bezmyślnego tłumu? I dlaczego nadczłowiek jest jedyną istotą wolną od resentymentów?

Twoje cele

- Zdefiniujesz, czym jest resentment.
- Zrekonstruujesz podstawowe idee składające się na kategorię „nadczłowieka”.
- Przeanalizujesz relacje pomiędzy pojęciami „nadczłowiek” i „resentymenty”.
- Rozpoznasz, które z zachowań znanych ci osób są powodowane resentymentem.

Przeczytaj

Przypomnij sobie, kim jest nietzscheański nadczłowiek. Rozważ, jakie są jego podstawowe cechy.

Kim jest nadczłowiek?

Najbardziej rozpoznawalnym pojęciem nietzscheańskiej filozofii jest oczywiście termin „nadczłowiek”. Nie ma w tym nic dziwnego, wszak był on zwieńczeniem i najwyższym ideałem całej myśli niemieckiego filozofa. Kreacja wybitnego twórcy, samotnika, który wbrew przeciwnościom realizuje swe siły twórcze, przyczyniając się do powstania nowej, wyższej kultury, była swoistą summą nietzscheańskich rozważań. Nadczłowiek miał być nieosiągalnym ideałem, wolnym od wszelkich ograniczeń, tak wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Widmem mającym na horyzoncie, który Nietzsche stawiał jako cel dążeń wszystkim ponadprzeciętnym jednostkom, zdolnym zrozumieć jego naukę i poprawnie odczytywać treść jego pism. W twórczości nietzscheańskiej wciąż odczuwalne jest swoiste napięcie pomiędzy inteligentną jednostką a szarym, bezmyślnym tłumem. Jednostka dąży do pełnej realizacji swych sił twórczych, tłum zaś stawia jej opór i stara się ją „zrównać do szeregu”. Jednostka pragnie tworzyć nowe, własne wartości i urzeczywistniać je w praktyce, tłum stoi na straży powszechnie obowiązujących norm, a działanie twórczej jednostki jest dla niego wręcz obrazoburcze. Celem niedocenianej i nierozumianej jednostki jest tworzyć rzeczy wielkie, łamiące dotychczasowy ład i porządek. Celem tłumy jest życie spokojne, oparte na małych przyjemnościach, pozbawione wysiłku samodzielnego myślenia. Kluczowe dla zrozumienia tych relacji jest pojęcie resentymentu.

Zastanów się, czy jest ci znane pojęcie resentymentu. Rozważ, jakie znasz przykłady tego zjawiska. Oceń, czy resentyment jest zjawiskiem ogólnoludzkim, czy też dotyczy konkretnych osób.

Czym jest resentyment?

Resentyment jest dziś pojęciem mocno zakorzenionym w filozofii i psychologii, a także wszechstronnie zbadanym przez obie

dziedziny wiedzy. Oznacza ono taki sposób ujmowania świata (również wartości), w tym sposób myślenia, dzięki któremu człowiek może zachować wysokie mniemanie o sobie, a więc dokonać samoakceptacji. Najbardziej obrazowym okazuje się tutaj podział na tzw. „słodkie cytryny” i „kwaśne winogrona”¹, o którym pisał chociażby Józef Koźielecki. W pierwszym przypadku wyolbrzymiamy nasze osiągnięcia, aby we własnych oczach uchodzić za ludzi wartościowych (niespełniony poeta będzie zawsze podkreślał wygranie pomniejszych konkursów poetyckich, np. jeszcze w szkole podstawowej), w drugim przypadku dokonuje się umniejszenia rzeczy dla nas nieosiągalnych (mężczyzna umniejsza przymioty kobiety, która nigdy nie zwróciłaby na niego uwagi, wmawiając sobie, dlaczego wcale nie jest ona kobietą wspaniałą). Dzisiejsza psychologia zna wiele przykładów takich obronnych mechanizmów myślenia, jednak w czasach Nietzschego nikt jeszcze nie zajmował się ich analizą. Niemiecki filozof poświęcił więc zagadnieniu resentymentu wiele uwagi. Jak się okazuje, jest ono bardzo pomocne dla zrozumienia wielu niuansów jego myśli filozoficznej.

„Kwaśne winogrona” – przykład resentymentu polegający na umniejszaniu i wyśmiewaniu wartości dla danego człowieka nieosiągalnych. Może przybierać formy dowolne, np. „Pogardzam ludźmi wykształconymi nie dlatego, że sam nie byłem intelektualnie zdolny do zdobycia wykształcenia, lecz dlatego, że nic ono dla mnie nie znaczy, bo same studia nic nie znaczą, a wykształciuchy tylko się wywyższają inteligentną gadką i mają wszystkich za głupszych od siebie”.

Źródło: domena publiczna.

„Słodkie cytryny” – przykład resentymentu polegający na przesadnym wyolbrzymianiu drobnych sukcesów celem podniesienia własnej samooceny. Może przybierać dowolną formę, np.: „To nic, że jestem dorosłym człowiekiem, a kompletnie nie orientuję się w ortografii ojczystego języka, przecież kiedyś, w liceum, miałem 4+ z dyktanda, więc wcale nie jest ze mną tak źle”.

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Zastanów się, jakie mogą być relacje pomiędzy pojęciami nadczłowieka i resentymentu. Rozważ, na jakie rodzaje resentymentów jest skazany nadczłowiek. Oceń także, czy on sam jest wolny od tego mechanizmu psychologicznego.

Dlaczego nadczłowiek skazany jest na resentymenty tłumu?

Chcąc być istotą twórczą, w pełni realizującą swą **wolę mocy** i zasadę **amor fati**, wybitna jednostka natychmiastowo skazuje się na wykluczenie poza nawias społeczny. Paradoks jej działań polega na tym, że tworząc kulturę wyższą i nowe wartości, dokonuje dzieł, które nie zostaną z miejsca docenione. Znamy bowiem wielu twórców, którzy za życia byli wyszydzani i pogardzani, a dopiero po śmierci okazywali się istotami wybitnymi, których dorobku nie sposób przecenić. Zdaniem Nietzschego jest to zupełnie naturalne. Tłum boi się tego, czego nie jest w stanie zrozumieć. Tłum reaguje wrogo na wszelkie przejawy występowania przeciwko normom, które uznaje za święte i niepodważalne. Bezrozumna gawiedź musi więc jakoś racjonalizować sobie działania twórcy, znaleźć taką interpretację jej działań, która umniejszy jej wysiłki i pozwoli ją wyśmiać i bagatelizować jej starania. Resentymment okazuje się więc niezbędny w tym znaczeniu, że jest bezwiednym, nieświadomym mechanizmem umniejszania wartości. Za jego pomocą bardzo łatwo

uznać zdolnego, nieprzeciętnego twórcę za wichrzyciela, odmieńca, obrazoburcę, zgrywusa, a nawet – szaleńca. Można kolokwialnie stwierdzić, że jeśli nie jesteśmy w stanie kogoś zrozumieć, to zawsze będziemy w stanie go opłuć. Dlatego też indywidualista, który dąży do ideału nadczłowieka, skazany jest na resentymenty ze strony gawiedzi.

Od czasów Nietzschego psychologia odkryła całe mnóstwo mechanizmów sztucznego podnoszenia samooceny, innych niż resentyment. Za przykład może tu posłużyć tzw. „projekcja”, która polega na tym, że niejako „projektujemy” (dostrzegamy w kimś) własne wady, celem umniejszenia ich u siebie. Za przykład może tu posłużyć matka, która krzyczy na dziecko, gdy zachowuje się ono agresywnie. Nie zauważa ona jednak, że dziecko zachowuje się w ten sposób, gdyż zawsze w takich sytuacjach ona traktuje je agresywnie.

Źródło: domena publiczna.

Opisany w niniejszej lekcji resentyment (zwłaszcza jego przejawy pokroju „kwaśnych winogron” i „słodkich cytryn”) stanowi pewną formę tzw. „racjonalizacji”, a więc pokrętnej i nielogicznej próby racjonalizowania wydarzeń i zjawisk. Kolejną formą może być np. obarczanie innych winą za własne błędy i niepowodzenia, np. Jestem biedny nie dlatego, że nie szukam pracy i nie mam żadnych kwalifikacji, tylko dlatego, że w tym kraju nie ma pracy dla ludzi z moimi ponadprzeciętnymi zdolnościami.

Źródło: domena publiczna.

Dlaczego tylko nadczłowiek jest wolny od resentymentów?

Nietzscheański, nieosiągalny ideał nadczłowieka miał być wolny od resentymentów. Nietzsche rozpisывał się o nim jako o istocie doskonałej, stanowiącej wręcz ewolucyjny cel człowieka. Rozumiał ją jako jednostkę wybitną, która będzie w stanie zrozumieć ideę bycia nadczłowiekiem i realizować ją na swój własny, niepowtarzalny sposób, poprzez dzieła, które tworzy. Dokładna analiza twórczości niemieckiego filozofa jasno ukazuje, że była to istota doskonała, a więc wolna od wszelkich, typowo ludzkich ułomności. Nadczłowiek jest zatem pozbawiony wszelkich resentymentów. Dokonuje **przewartościowania wszystkich wartości**, w pełni realizuje swą wolę mocy, jest całkowicie oddany życiu, gdyż godzi się na wszystko, co go spotyka, jednocześnie kierując swym losem według swej woli. Oznacza to także, że jest świadomy niezrozumienia, jakie go spotyka. Wie, że mało kto będzie w stanie go zrozumieć, że niewielu doceni jego starania, zaś jego dzieło i wartości mogą dopiero wraz z upływem czasu, zapewne dopiero po jego śmierci, być przejęte przez tłum i uznane za nowe, niezbywalne świętości. Jak zostało powiedziane, nadczłowiek jest ideałem nieosiągalnym. Zdaniem Nietzschego ten, kto osiągnie swój ideał, nie ma już do czego dążyć, pozostaje w stagnacji i samozadowoleniu, przez co udowadnia, że tak naprawdę to nie był żaden ideał. Czy zatem można wyzbyć się resentymentu, który jest przecież typowo ludzkim mechanizmem psychologicznym? Zdaniem niemieckiego filozofa – nie. Do tego byłby zdolny tylko nadczłowiek.

Słownik

amor fati

(łac. umiłowanie losu) jedno z głównych pojęć nietzscheańskiej filozofii; umiłowanie losu polega na akceptacji własnego życia i tego, co nas spotyka, nie oznacza jednak bierności – człowiek afirmujący swój los bierze go w swoje ręce i stara się nim kierować według własnego zamysłu; zdaniem Nietzschego jest to oznaka samoakceptacji i chęci samorealizacji każdego zdrowego człowieka; przeciwieństwem amor fati jest wzgarda względem życia – religijna wiara w jakieś życie wieczne po śmierci, uciekanie na płaszczyznę religii czy ideologii

przewartościowanie wszystkich wartości

główny postulat nietzscheańskiego immoralizmu, wynikający z przekonania, że moralność naszej cywilizacji krępuje i tłamsi wybitne, kulturotwórcze jednostki, narzucając im powszechnie obowiązujące normy społeczne i sposób rozumienia dobra i zła; człowiek wybitny i twórczy sam powinien decydować, co jest dobrem, a co złem, stawiać sobie wyższe i ważniejsze cele niż te, które bezrozumna masa ludzka uważa za godne realizacji; aby być w pełni istotą kulturotwórczą musi więc subiektywnie przewartościować wartości powszechnie uznawane

wola mocy

(niem. *der Wille zur Macht* – wola, by mieć moc) jedno z centralnych pojęć nietzscheańskiej filozofii; zdaniem Nietzschego każdy żywy organizm posiada siłę życiową i wolę do swobodnego, dynamicznego samorozwoju, a więc pomnażania swojej mocy (biologicznej, twórczej, egzystencjalnej itp.); tę właściwość określa filozof mianem woli mocy. U swego początku wszystko, co żyje, posiada jedynie pewne „*quantum* mocy”, które pomnaża wraz z czasem.; każdy zdrowy organizm dąży do pomnażania mocy, gdyż jest to niezbędne dla jego przetrwania i rozwoju., zdrowy organizm, któremu tego się wzbrania, będzie instynktownie dążył do przewyciężenia tego, co go ogranicza; organizm chory podda się ograniczeniu

Schemat

Polecenie 1

Wykorzystując treść schematu interaktywnego oraz reszty materiału, stwórz opisową sylwetkę nadczłowieka, którą mógłby umieścić na swojej osobistej stronie internetowej.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Podzielcie się na kilka grup i ułóżcie krótkie, składające się z kilku zdań, historie ludzi, którym przypisuje się cechy umieszczone po lewej stronie schematu. Przedstawcie bohaterów w ten sposób, by ich zachowanie i charakter przedstawiało ich jako nadludzi.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Pogrupuj elementy.

przedstawiciel tłumu

człowiek dążący do idei nadczłowieka

umiłowanie losu połączone
z chęcią kontrolowania go

wrogość względem tego, co
obce

stała weryfikacja wszystkich
twierdzeń i poglądów

bezkompromisowość

wstręt do stagnacji

konformizm

nieufność względem zastanych
konwenansów

niechęć do zmian

chęć przynależenia do grupy

resentymenty

Ćwiczenie 2

Sprawdź, czy dobrze pamiętasz cechy człowieka dążącego do nadczłowieka, zamieszczone w schemacie załączonym do lekcji. Wyjaśnij, na czym one polegają.

Immoralista –

Samotnik –

Twórca –

Nieszczęśliwiec –

Ćwiczenie 3

Wyjaśnij, dlaczego człowiek dążący do ideału nadczłowieka nazywany jest przez tłum „bezbożnikiem”.

Ćwiczenie 4

Z treści lekcji wiesz już, na czym polega resentyment oparty o zasadę „kwaśnych winogron”, gdy na przykład niespełniony poeta podnosi swą samoocenę, pocieszając się konkursem wygranym w szkole podstawowej, a marny malarz tłumaczy sobie, że po prostu nikt nie zna się na sztuce. Podaj własny przykład takiego resentymentu.

Ćwiczenie 5

Wskaż zdanie obrazujące resentyment odwołujący się do zasady „słodkich cytryn”.

- ☐ Biegałbym, ale brakuje mi motywacji, musiałbym wydać fortunę na odpowiedni strój, a w tym naszym kraju to i tak nie ma ani dróg, ani dobrej pogody na bieganie.
- ☐ Może i za bardzo przytyłem, żeby brać udział w biegach, ale w liceum na zajęciach wychowania fizycznego udało mi się raz dobiec do mety jako pierwszy.
- ☐ Nie wygrałem ostatnich biegów, gdyż te wysmukłe dranie, które mnie powyprzedzały, musiały używać zakazanych środków dopingujących.
- ☐ Wygrałem ostatnie zawody sportowe, bo jestem najlepszym biegaczem, jakiego znam, a te zapyziałe dranie, co to ich powyprzedzałem, mogą co najwyżej buty mi czyścić.

Przeczytaj poniższą wypowiedź Nietzschego i odpowiedz, którego rodzaju resentymentów ona dotyczy.

((Fryderyk Nietzsche

Ludzkie, arcyludzkie

Nie mało ludzi, może olbrzymia ich większość, odczuwa konieczną potrzebę zmniejszania i poniżania w wyobraźni wszystkich znanych sobie ludzi, a to, żeby podtrzymać w sobie szacunek dla siebie i pewną dzielność w postępowaniu.

Źródło: Fryderyk Nietzsche, *Ludzkie, arcyludzkie*, Kraków 2006, s. 63.

- ☐ Tekst dotyczy obu postaw.
- ☐ Tekst nie dotyczy żadnej z tych postaw.
- ☐ Tekst dotyczy tzw. „słodkich cytryn”.
- ☐ Tekst dotyczy tzw. „kwaśnych winogron”.

Poniżej znajduje się definicja resentymentu autorstwa Maxa Schelera. Przeczytaj tekst, a następnie odpowiedź na pytanie: dlaczego posługiwanie się resentymentami jest szkodliwe dla osoby, która je przejawia?

((Max Scheler

Resentyment a moralność

Resentyment – to duchowe samozatrucie, które ma ściśle określone przyczyny i skutki. Jest to stałe nastawienie psychiczne, które rodzi się, kiedy określone odruchy uczuciowe i namiętności – same przez się normalne i zasadniczo wchodzące w skład ludzkiej natury – ulegają systematycznemu stłumieniu i nie zostają rozładowane, pociągając za sobą pewne trwałe skłonności do określonego rodzaju złudzeń co do wartości i odpowiadających im sądów wartościujących. Odruchami uczuciowymi i namiętnościami, które przede wszystkim wchodzi w grę, są: mściwe uczucie i odruch zemsty, nienawiść, złośliwość, zazdrość, zawiść, szyderstwo.

Źródło: Max Scheler, *Resentyment a moralność*, Warszawa 1977, s. 35.

Poniżej znajdują się fragmenty tzw. *Przedmowy Zaratustry*. Przeczytaj tekst, a następnie odpowiedz, którego kontekstu teorii nadczłowieka dotyczy.

((Fryderyk Nietzsche

Tako rzecze Zaratustra

Ja was uczę nadczłowieka. Człowiek jest czymś, co pokonanem być powinno. Cóżście uczynili, aby go pokonać? Wszystkie istoty stworzyły coś ponad siebie; chcecież być odpływem tej wielkiej fali i raczej do zwierzęcia powrócić, niżli człowieka pokonać? Czemże jest mała dla człowieka? Pośmiewiskiem i sromem bolesnym. I temże powinien być człowiek dla nadczłowieka; pośmiewiskiem i wstydem bolesnym. Przebyliście drogę od robaka do człowieka i wiele jest w was jeszcze z robaka. Byliście niegdyś małpami i dziś jest jeszcze człowiek bardziej małpą niżli jakakolwiek małpa. (...) Człowiek jest liną rozpiętą między zwierzęciem i nadczłowiekiem – liną nad przepaścią. Niebezpieczne to przejście, niebezpieczne podróże, niebezpieczne wstecz spoglądanie, niebezpieczne, trwożne zachwianie i zatrzymanie się. Oto co wielkiem jest w człowieku, iż jest on mostem, a nie celem; oto co w człowieku jest godnem, że jest on przejściem i zanikiem.

Źródło: Fryderyk Nietzsche, *Tako rzecze Zaratustra*, Warszawa 2005, s. 9–11.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Nadczłowiek a resentment

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

9. Friedrich Nietzsche. Uczeń:

- 1) przedstawia motywy nietzscheańskiej krytyki moralności tradycyjnej i chrześcijaństwa;
- 2) wyjaśnia pojęcia woli mocy i nadczłowieka;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Zdefiniujesz, czym jest resentment.
- Zrekonstruujesz podstawowe idee składające się na kategorię „nadczłowieka”.
- Przeanalizujesz relacje pomiędzy pojęciami „nadczłowiek” i „resentiment”.
- Rozpoznasz, które z zachowań znanych ci osób są powodowane resentmentem.

Cele operacyjne. Uczeń:

- rozwija krytyczne myślenie i sprawności logiczne poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych;
- dostrzega w poglądach filozofów paradygmaty myślowe, które są obecne w kulturze na przestrzeni wieków;
- identyfikuje różne problemy, stanowiska i nurty filozoficzne na przykładach pytań i twierdzeń filozofów.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- dyskusja;
- praca z tekstem;
- praca z multimedium;
- drama.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Nadczłowiek a resentyment”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się przed zajęciami z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i rozwiązanie ćwiczenia nr 1 z sekcji „Sprawdź się”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika wyświetla stronę tytułową e-materiału. Następnie prosi wybraną osobę o odczytanie tematu lekcji oraz celów. Wspólne ustalenie kryteriów sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji, zwracając uwagę na to, kto wykonał zadane ćwiczenie. Jeśli jest taka potrzeba, wybrany uczeń uzasadnia swoje rozwiązanie.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie zapoznają się z treścią multimedium w zakładce „Schemat”. Nauczyciel wyjaśnia niezrozumiałe kwestie, a następnie dzieli klasę na 8 grup (lub mniej) – tyle, ile jest punktów w multimedium. Każdy zespół otrzymuje inny przykład postawy człowieka kierującego się resentymentem lub człowieka dążącego do wyzwolenia się od resentymentów. Uczniowie przygotowują krótkie scenki ilustrujące te postawy. Po wyznaczonym czasie prezentują efekty swojej pracy. Nauczyciel wspólnie z uczniami omawia poszczególne prezentacje.
2. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla na tablicy ćwiczenie nr 3. Uczniowie w zespołach dwuosobowych wspólnie rozwiązują zadanie. Omówienie odpowiedzi na forum klasy.
3. Następne ćwiczenie nr 7, wyświetlone przez nauczyciela na tablicy, uczniowie rozwiązują w grupach 4-osobowych. Po jego wykonaniu i uzgodnieniu przez każdą grupę wspólnego oraz jednoznacznego wyboru następuje omówienie rezultatów na forum klasy.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel zadaje uczniom pytania podsumowujące, np.
 - *Jakimi cechami odznacza się człowiek ulegający resentymentom?*
 - *Jakie cechy posiada nadczłowiek?*
 - *Dlaczego resentymenty są właściwe wszystkim ludziom?*
 - *Dlaczego nadczłowiek jest od nich wolny?*
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie rozwiązują ćwiczenia: 4–6 oraz 8.

Materiały pomocnicze:

- Max Scheler, *Resentyment a moralności*, Warszawa 2008.
- Friedrich Nietzsche, *Z genealogii moralności*, Kraków 2003.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Schemat” do podsumowania lekcji.